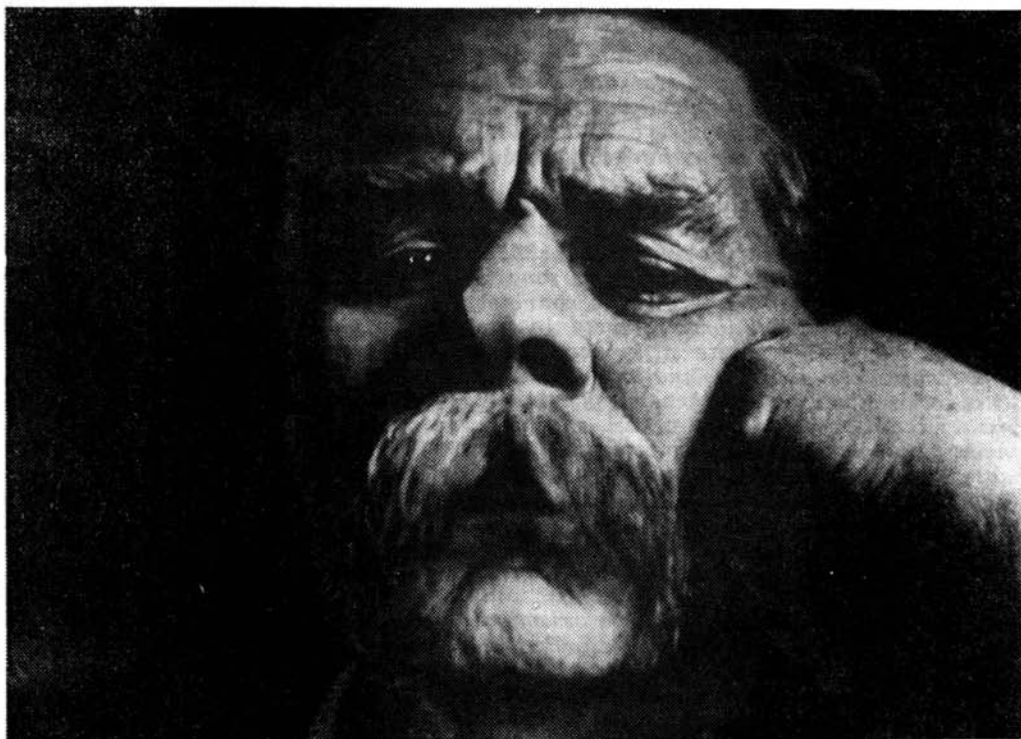

25 DE ANI
DE LA MOARTEA LUI
GORKI

GORKI, CONTEMPORANUL

trecut un sfert de veac de cînd a încetat să mai bată inima mare a lui Maxim Gorki, dar romanele, piesele, poemele sale fac și azi să bată mai puternic inimile a milioane de oameni, văpaia scrisului său dogorește pe cuprinsul nemăsuratei sale patrii și pînă în cele mai neștiute unghere ale planetei. Gorki a fost legat de poporul său prin tot ce avea mai bun. El și-a însușit imensa moștenire culturală a umanității, a venerat bogata creație spirituală a poporului rus și s-a mîndrit întotdeauna că aparține marelui său

popor. Cutreierînd Rusia în lung și în lat, nu în scopuri de documentare scriitориcească, ci mînat de vînturile nevoii, sau surghiunit de ȧr, totdeauna cu o arzătoare sete de cunoaștere și o adîncă iubire pentru oameni, Gorki a știut să fie un prevestitor al furtunii regeneratoare care se pregătea în adîncuri. El a fost cel dintîi scriitor european care, în amurgul celui de-al nouăsprezecelea veac, a zărit limpede culorile roșii ale răsăritului celui de-al douăzecilea. Cel dintîi muncitor revoluționar comunist din literatura mondială a fost creat de Gorki după cele mai bune modele oferite de viața revoluționară rusă. Acest erou literar a bătut întîia oară nu la porțile unei tipografii sau ale unei edituri, ci la intrarea principală a unui teatru. El era mecanicul de locomotivă Nil, născut în 1900, în piesa Micii burghezi.

La început, lucrul nu mergea, scriitorul suferea, își blestema paginile, le rupea, le înlocuia cu altele, le părăsea, dar teatrul îl atrăgea nespus de mult, trupa Teatrului de Artă îl solicita cu cea mai mare prietenie și el simțea aproape fizic nevoia de a se exprima într-un gen care îi oferea posibilitatea să înfrunte caractere tari, de oameni puternici, în ambianța frământată de conflicte a prerevoluției. Chiar în clipa cind luase hotărîrea de a renunța definitiv, îi spunea lui Cehov: „Totuși, o dramă tot o să scriu. Neapărat. Lucrul acesta este foarte interesant ca disciplină, te învață să-ți precupești cuvintele”. Apoi, timp de aproape patru decenii, Gorki a elaborat douăzeci de piese de teatru, care au cunoscut și cunosoc o foarte mare popularitate. Aceasta e o dramaturgie revoluționară în care analiza corosivă a burgheziei e însoțită de compasiune profundă pentru oamenii cu rădăcinile rupte, de mîhnire neîngăduitoare pentru intelectualii izolați și stingheri între burghezie și popor, și de o încredere fără margini în muncitorii comuniști care și-au luat pe umeri sarcina de a schimba viața. Aceasta e o dramaturgie a adevărurilor limpezi, dar nu servite de-a gata de autor spectatorului, ci căutate într-un efort chinuitor și sănătos de creație — printr-un labirint de ipoteze și îndoieli asupra fiecărui personaj — și afirmate, la capătul unei demonstrații artistice, cu o mare forță de convingere. Aceasta e o dramaturgie a gîndirii profunde exprimate în forme elevate, în cuvinte alese cu cea mai mare grijă pentru a fi cele mai potrivite și, în același timp, cele mai puțin banale; aici se îmbină constatarea aparent indiferentă cu sarcasmul distrugător, visarea tulburătoare cu simbolurile îndrăznețe, plasticitatea imaginii cu poezia replicii și surpriza situațiilor neașteptate; aici se îmbină armonios subtilitatea psihologică a investigației ideilor cu fermitatea conducerii acțiunii spre deznodămînt pe cele mai zigzagate căi. Gorki scrie extrem de laconic și te invită tot timpul la meditație. De multe ori, personajele par a nu avea legătură între ele, rostind parcă monologuri unul în prezența celuilalt. Dar fiecare vorbește fiindcă se vrea ascultat și urmat, și de aceea vorbește în chip natural, cu maximă expresivitate, așa cum, în chip natural, unele flori au fost hărăzite cu culorile și miremele cele mai atrăgătoare. Undeva, în drumul conflictului, aceste aparente monologuri se unesc într-un nod dramatic, strîns la paroxism, apoi se desfac iar și iar se unesc, pînă cînd își găsesc dezlegarea definitivă. Pe acest drum capătă consistență caracterele, conflictul se încordează pe nesimțite, ideea își face loc din ce în ce mai larg și se impune, în final, puternică, luminoasă, stenică, pentru că, despre orice ar scrie și oricum ar scrie, Gorki își exprimă credința în om și în viitor.

Pieseile sale sînt lecții vii pentru oamenii de teatru, iar sfaturile sale, date dramaturgilor — cu prietenie dar tăios, exact, fără menajamente și fără ironii inutile, eficient, cu valoare practică și bogat filon teoretic — sînt totdeauna actuale; pentru că dramaturgul le formula din cel mai cuprinzător punct de vedere: al realismului socialist. Din acest punct de vedere și cu cea mai mare răspundere, pe foarte mulți i-a sprijinit cu dragoste să ajungă pe scenă, pe toți i-a ajutat hotărît. V. Ivanov, L. Leonov și alții îi datoresc primii lor pași spre teatru. Pe unii i-a sfătuit să nu mai stăruie. „Piesa dumitale — îi scria lui V. Starski în 1935 — mi se pare o lucrare nereușită, artificială, rece; aceasta pentru că este străbătută de indiferență, pe care încerci s-o marchezi prin cuvinte dulcele, și pentru că nu înțelegi importanța biruitoare a muncii colective”. Și în altă parte: „arta este în esența ei o luptă pentru sau contra; nu există artă indiferentă”, „adevărata artă nu se teme de nimic”. Nu e oare acest îndemn, spre spirit militant muncitoresc, pe deplin contemporan? Răspunzînd la o scrisoare a lui Afino ghenov, scriitorul pledează ca, în conflictul piesei, să fie puși față în față doi oameni, nu două idei; tocmai aici se ridică problema relației între esență și formă; și nu este indiferent ce fel de oameni susțin cele două idei potrivnice: este necesar ca ideea leninistă să fie exprimată cu forța care îi este caracteristică, iar ideea dușmană să fie înfățișată de asemenea cu forță, ciocnirea puternică să reliefeze adevărul care e de partea noastră. Și să-l reliefeze într-un mod cît se poate de limpede. „Să dăm teatrului cuvinte, gesturi, idei cît mai clare — îi scria, de la Sorrento, Gorki lui A. N. Tihonov, în iarna lui 1932 —, să-i acordăm un caracter ideologic artistic indiscutabil, care să excludă orice nedumerire a spectatorului... Pornesc de la convingerea că în epoca noastră, în condițiile noastre specifice, teatrul trebuie să-și asume datoria profund pedagogică de promotor sincer, perseverent și neobosit, al culturii în rîndul maselor, de a trezi la ele emoții revoluționare, de clasă. Teatrul, care, în trecut, a fost furnizorul unor spectacole monotone, de drame de familie, de conflicte individuale, trebuie să dezvăluie în

zilele noastre cit se poate de limpede motivele sociale ale acestor drame și conflicte". Iată un îndemn spre complexitatea caracterelor și problemelor piesei de teatru — nu spre simplificare; către dezvăluirea complexă a omului văzut în relațiile sale sociale, din perspectiva contemporaneității — și nu spre draparea vechilor drame de cameră în falduri de culoare modernă. Exigent cu sine și exigent cu alții, Gorki se exprima deosebit de drastic față de lucrările neisprăvite, ori de câte ori descoperea comoditatea, neglijența, impostura. „Drama — spunea — cere mișcare, dinamism din partea eroilor, sentimente puternice, frământări intense, care se desfășoară într-un ritm rapid, exprimare clară, concisă". Refuzând să dea aprobarea pentru reprezentarea unei adaptări dramatice a trilogiei sale, Gorki explica prin presă direcției Teatrului Tinerului Spectator din Kiev: „Sînt în general împotriva «adaptărilor», deoarece ele reduc cerințele publicului față de arta dramatică, iar printre scriitori dezvoltă parazitismul și lucrul de mîntuială". Piesa dumitale e schematică — îi spunea lui T. Voloșin — pentru că nu are aproape deloc caractere și de aceea este așa de departe de realitatea sovietică, ca și cînd ar fi fost scrisă în deceniul al nouălea al veacului al nouăsprezecelea". „Dacă mă întrebați — îi răspundea la o scrisoare lui P. Șevțov — vă spun că socotesc drama cea mai grea lucrare literară. Piesa cere în primul rînd caractere pregnante, aici severitatea caracterului este realizabilă numai prin specificitatea limbajului fiecărui personaj... în piesă doar totul se bazează pe cuvinte... iar acțiunea evoluează prin logica faptelor săvîrșite de eroi... Dar eroii, deși vorbesc, nu acționează. I-ați creat pe toți uniform, primitiv, neconvîngător. Pretutindeni vezi cum autorul împinge personajele unul împotriva altuia și tocmai în aceasta constă greșeala: că o face autorul, n-o fac personajele înseși... Nu e destul să declari în piesă despre un om că e popă, chiabur, comsomolist, membru de partid — trebuie s-o demonstrezi...". „Mă sufoc fără obscuritatea prăfuită a culiselor de teatru" — îi scrie un tînr lui Gorki. „În afară de faptul că vă sufocați — i se răspunde — aveți vreun alt stimulente, mai serios, de a scrie piese? Dacă nu vă îndeamnă și altceva, cred că veți avea multe deziluzii pe drumul pe care vi l-ați ales". Teatrul — se spune în alt loc — e o treabă foarte serioasă, „teatrul trebuie să-și înțeleagă rolul de învățător politic... Realitatea noastră cere în mod imperios să grăbim și să adîncim în toate direcțiile educația cultural-revoluționară a maselor". Iar „drama trebuie să fie riguros și pe deplin dinamică, deoarece numai astfel poate provoca emoții reale atît de necesare în zilele noastre, cînd se cere un cuvînt combativ, inflăcărat".

Piesele lui Maxim Gorki se reprezintă la noi din primul deceniu al acestui secol. Ele s-au jucat și pe marile scene — îmbrățișate cu căldură de marii noștri artiști realiști, dar prigonite de oficialitatea burghezo-moșierească; s-au reprezentat și de către trupe de muncitori-artiști amatori sau mici companii teatrale progresiste, urmărite de poliție și apărute de spectatori. În primii ani de după Eliberare, cuvîntul fierbinte al lui Gorki a răsunat de pe scenele Teatrului Poporului în orașe și sate. Piese de-ale sale au fost jucate în toate teatrele profesionale și de sute și sute de echipe amatoare. În piese de Gorki au pășit prima oară în fața publicului, cutremurați de emoție, tineri care absolveau școala nouă de teatru. Piesa Dușmanii la Teatrul Poporului din București, Azilul de noapte, Egor Bulciiov și alții și Cei din urmă la Teatrul Național, Micii burghezi la Teatrul Secuiesc din Tg. Mureș, Vassa Jeleznova la Teatrul Municipal au constituit succese însemnate ale teatrului nostru. Dar dramaturgia gorkiană nu a fost încă explorată pe de-a-ntregul de artiștii noștri. Repertoriul teatrelor românești s-ar mai putea efectiv îmbogăți cu Barbarii, sau drama Copiii soarelui, Bătrînul, sau Oameni ciudați, sau Vilegiaturistii. Fără îndoială că ar fi primite cu mare interes de spectatori acele piese scrise după revoluție, în care Gorki abordează curajos probleme politice și morale, specifice perioadei de trecere de la capitalism la socialism, de pildă Dostigaev și alții și Somov și alții. Dramaturgul Gorki e oricînd o prezență binevenită într-un teatru, piesele sale dau totdeauna prilej actorilor să-și dezvolte măiestria, regizorului să-și demonstreze maturitatea ideologică și artistică în contemporaneitate, ele oferă publicului desfătarea artistică pe care i-o procură totdeauna bogăția de idei și calitatea literar-dramaturgică elevată, gîndul înaripat și expresia fină.

Să ne întîlnim cît mai des în teatre cu Maxim Gorki contemporanul nostru, una din cele mai luminoase conștiințe ale umanității, scriitor de o glorie nemuritoare ca revoluția socialistă, al cărei fiu bun a fost.

Valentin Silvestru